

בפר אל הקוראים

העיתונאי כמנהיג לאומי

בשנת ה-150 להולדתו של בנימין זאב הרצל (1860-1904) ראוי להרהר, בין שאר הדברים, על הרצל כעיתונאי וכמדינאי שהיה למנהיג לאומי. בגיליון 21 של קשר (מאי 1997) הגדיר שלום רוזנפלד, עיתונאי דגול ומייסדו של המכון המוציא לאור כתב עת זה, את הרצל כנציג מובהק של סוגת ה"עיתונאות החדשה", המכונה גם בגלגולה כיום New Journalism, אשר ייצגה כבר אז את מעורבותו של העיתונאי, הסופר ואיש הרוח בנעשה בהווה לא רק כמסר מידע מדויק, אלא גם, לטוב ולרע, כפרשן המנסה בדרך כלל בעזרת כישוריו הספרותיים להשפיע על המתרחש מתוך השקפת עולם ולעתים גם מתוך גישה פוליטית סובייקטיבית. בדברי הקצרים כאן אני מבקש להרהר על הקשר שבין הרצל ה"עיתונאי החדש" להרצל המדינאי והמנהיג הלאומי שהילך בחצרות מושלים במדינות אירופה.

הרצל הסופר והעיתונאי, שפרסם פליטונים מבריקים בעיתון הווינאי החשוב נויה פרייה פרסה, הפך ל"עיתונאי חדש" בבירתה האינטלקטואלית של אירופה באותה עת – פריס – בשנותיו שם כשליח העיתון בשנים 1891-1895. לצד היותו עד לתסיסה החברתית האנרכיסטית בצרפת ולמאבקים הפוליטיים ב"היכל הבורבון", הפרלמנט של צרפת, הוא גילה את הקשר שבין הלאומנות לאנטישמיות, כפי שבאה לביטוי בפרשת דרייפוס הידועה. זאת נוסף על ערנותו למגמות הלאומיות בממלכה האוסטרית, שחתרו תחת אחדותה המדינית של הממלכה ושהשפיעו על מעמדם האזרחי-הלאומי של היהודים בתוכה.

הרצל לא היה העיתונאי והאינטלקטואל היהודי הראשון שגילה מעורבות פוליטית במצבם של היהודים במרכז אירופה ובמערבה. קדמו לו בחמישים שנה עורך הדין והעיתונאי גבריאל ריסר (1806-1863), שניהל במשך עשרות שנים מאבק עיקש ואמיץ למען שוויון זכויות האזרח של יהודי גרמניה, ובן דורו של הרצל, הסופר והעיתונאי הצרפתי ברנאר לזר (1865-1903), שיצא למאבק ציבורי ופוליטי נגד עלילת דרייפוס, על משמעותה האנטישמית. לזר אף שיתף פעולה עם הרצל והיה חבר הוועד הפועל הציוני בשנים 1897-1898. פרישתו מן ההסתדרות הציונית נבעה מן הברקורת שמתח על ניסיונותיו של הרצל לקשור ברית מדינית עם החוגים הריאקציוניים, לפי השקפתו, אשר שלטו באירופה. אל שניים אלה אפשר לקשור גם את לאון בלום (1872-1950), שהיה כמעט בן דורו של הרצל, אשר יחסו למוצאו היהודי הושפע אף הוא

ממעורבותו הפוליטית בפרשת דרייפוס. המשכה של מעורבותו היה בתמיכה בציונות בשנות השלושים, בהיותו ראש ממשלת צרפת, ובסיוע נמרץ במאבקה המדיניים אחרי מלחמת העולם השנייה. שלושתם היו לא רק פובליציסטים ידועים, אלא גם עורכי עיתונים, בדומה להרצל: ריסר היה מייסדו ועורכו של העיתון היהודי *Der Jude* בשנים 1832-1835; לזר היה בין עורכי השבועון הפרו-ציוני *Le Flambeau* (האבוקה); בלום שימש עורכו של ביטאון המפלגה הסוציאליסטית בצרפת, *Le Populaire* (המוני העם). ואילו הרצל היה, כידוע, המייסד והעורך של ביטאון ההסתדרות הציונית *Die Welt* (העולם). אפשר אפוא להגדיר את ארבעתם כמעין "עיתונאים חדשים" מפאת מעורבותם האישית הממושכת והפעילה בענייני הפוליטיקה בכלל ובכלל הנוגע למצבם של היהודים באירופה בפרט, בתקופות שונות. עם זאת, קיים דמיון מיוחד בין הרצל לבלום. שניהם עמדו בראש מערכת פוליטית – בלום כראש מפלגה וראש ממשלה והרצל כראש התנועה הציונית ונשיא ההסתדרות הציונית. אולם מעבר לקווי דמיון מסוימים אלה היה הבדל מהותי ביניהם. בלום היה קודם כל מדינאי רציונלי ושקול, ואילו להרצל היו נטיות אוטופיות מובהקות כהוגה חברתי, שניזונו מתכונותיו הלא מעט הרפתקניות ורומנטיות כעיתונאי מעורב. בתום הקונגרס בבזל נתן הרצל ביטוי למשק כנפי הרוח האוטופית אשר אפפה אותו:

אם אמצה את קונגרס באזל כדיבור אחד – שאזהר שלא להגותו ברבים – הריהו זה: בבאזל ייסדתי את מדינת-היהודים. אם אומר זאת היום בקול, יענה לי צחוק כללי. אולי בעוד חמש שנים, בוודאי בעוד חמישים שנה, יודו בכך כולם. יסודה של המדינה, בעיקרו של דבר, טמון במאווי העם למדינה [...] טריטוריה היא רק התשתית הגשמית; גם במקום שיש לה טריטוריה, תמיד המדינה היא משהו מופשט. [...] יצרתי אפוא בבאזל את הדבר האבסטרקטי הזה, הנעלם, משום כך, מעיני רוב הבריות. [עשיתי זאת] בעצם באמצעים מזעריים. אט-אט דרבנתי את האנשים אל הלך-מחשבה של המדינה והקניתי להם את התחושה שהם-הם האספה הלאומית [תיאודור הרצל, עניין היהודים: ספרי יומן, 1895-1898, ירושלים, מוסד ביאליק, 1997, עמ' 482].

אכן, דמיונו ה"אוטופי" של העיתונאי המעורב ניבא את המציאות העתידית.

יוסף גורני

קשר – כתב עת לחקר תולדות העיתונות והתקשורת בעולם היהודי ובישראל יוצא לאור פעמיים בשנה ע"י מכון ברונפמן לחקר העיתונות והתקשורת היהודית באוניברסיטת תל-אביב. קשר מעוניין לפרסם מאמרי מחקר מקוריים וסקירות מדעיות בכל הנושאים הנוגעים לתולדות אמצעי התקשורת ואנשי התקשורת היהודים, לפעולתם ולהשפעתם, במבט רב תחומי. כל המאמרים יועברו לשיפוט "עיוור" לקוראים מתוך המועצה המדעית ואם יש צורך בכך, גם מחוצה לה. המציעים מתבקשים להגיש את המאמר בתכנת Word לכתובת המערכת: presstau@post.tau.ac.il ויקבלו תשובה תוך שלושה חודשים. האורך הממוצע של המאמר לא יעלה על 8,000 מילים. ההערות והביבליוגרפיה יבואו בסוף המאמר. שיטת הציטוט בהתאם לדיסציפלינה.

המערכת מזמינה סקירות וביקורות על ספרים חדשים בתחום עיסוקו של כתב העת ותציע ביקורות כאלה גם בעצמה. קשר מפרסם גם רשימה של עבודות דוקטור ותזות לתואר שני שאושרו לאחרונה בצירוף תמצית של 250 מילים לכל היותר לתיזה ו-500 לדוקטורט.